

Dnro:580/Da.2/2012

Sosiaali- ja terveysministeriö
Opetus- ja kulttuuriministeriö

**ESITYS SAAMELAISTEN SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUJEN TURVAAMISEKSI JA KEHITTÄMISEKSI VUONNA 2014 SEKÄ
ESITYS SAAMELAISTEN VARHAISKASVATUSPALVELUJEN, KULTTUURI- JA
KIELIPESÄTOIMINNAN TURVAAMISEKSI JA KEHITTÄMISEKSI VUONNA 2014**

Saamelaiskäräjät esittää kunnioittavasti, että sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon alalla osoitetaan saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi ja kehittämiseksi sekä saamelaisten terveyden edistämiseksi yhteensä 1.388.500 €, josta

- Saamenkieliset sosiaali- ja terveyspalvelut 1.108.500 €. Valtionavustus turvataan asetuksen nojalla saamelaiskäräjien toimiessa valtionapuviranomaisena.
- Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen saamelaisyksikön II suunnittelijan palkkaus- ja toimintakuluihin osoitetaan 80.000 €.
- Saamelaiskäräjien tulee voida toimia sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämishankkeiden rahoituksen saajana ja toteuttajana. Positiivisena erityistoimenpiteenä alkuperäiskansan sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämishankkeisiin osoitetaan täysimääräinen valtionavustus.
- Valtion talousarviossa osoitetaan saamelaiskäräjille 50 000 € määräraha selvityksen tekemiseen saamen kielen ja kulttuurin huomioon ottamiseksi sosiaali- ja terveyspalveluissa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.
- Saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen osoitetaan 150 000 €.

Saamelaiskäräjät esittää kunnioittavasti, että opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnon alalla osoitetaan saamelaisten varhaiskasvatuspalvelujen, kulttuuri- ja kielipesätoiminnan turvaamiseksi ja kehittämiseksi osoitetaan valtionavustuksena yhteensä 3.244.000 €, josta

- Saamenkielisten varhaiskasvatuspalvelujen turvaamiseksi koko maassa myönnetään 1.214.000 € saamenkielisestä päivähoidosta aiheutuviin kustannuksiin saamelaiskäräjien kautta maksettavaksi palvelujen järjestäjille.
- Saamelaisen varhaiskasvatusohjaajan viran perustamiseen Saamelaiskäräjien yhteyteen osoitetaan 90 000 €.
- Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoimintaan osoitetaan vähintään 1.640.000 €.
- Saamenkielisen varhaiskasvatusmateriaalipankin laatimiseksi ja ylläpitämiseksi osoitetaan 300 000 €.

Edellä esitetyt valtionavustusesitykset yhteensä 4.632.500 €

Saamelaiskäräjät perustelee esitystään seuraavasti:

1) VALTIONAVUSTUS SAAMENKIELISTEN SOSIAALI- JA TERVEYS-PALVELUJEN TURVAAMISEKSI SAAMELAISTEN KOTISEUTUALUEELLA

Valtion talousarviossa on vuodesta 2002 lähtien myönnetty erillinen valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella. Tämä järjestely on edistänyt saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollossa. Avustus on vuonna 2013 yhteensä 480 000 € ja se kattaa 46 % saamelaisten kotiseutualueen kuntien Saamelaiskäräjille esittämistä tarpeista saamenkielisiksi sosiaali- ja terveystalveluiksi. Määrärahaan ei ole tehty tasokorotusta sen talousarvioon ottamisen jälkeen.

Kotitalvelut kuuluvat asiakkaiden perustuslaillisiin oikeuksiin yhdenvertaisista ja riittävästä sosiaalitalveluista sekä mahdollisuudesta valita asuinpaikka (PL 6 §, 9 § ja 19 §). Kunnilla on velvollisuus antaa kotitalveluja eri asiakasryhmien¹ tarpeiden mukaan myös ilta-, yö ja viikonloppuaikoina asuinpaikasta riippumatta². Saamenkielisten vanhuspalveluiden suurena haasteena on palveluiden tuottaminen kotiin, sillä ikäihmiset asuvat pääasiassa hajallaan syrjäkylissä. Ikäihmisten ympärivuorokautisen hoidon tarve kasvaa muistisairauksien lisääntyessä. Tarvitessaan palvelua iltaisin ja viikonloppuisin, ikääntynyt saamelainen joutuu muuttamaan pois omasta yhteisöstään kuntakeskuksissa sijaitseviin palvelutaloihin ja laitoksiin suomenkieliseen ympäristöön. Saamelaisten ikääntyneiden toimintakyvyn ja kotona asumisen tukemisella on suuri merkitys myös saamen kielten ja kulttuurin säilymiselle ja kulttuuriselle tiedonsiirrolle sukupolvelta toiselle. Kunnilla on velvollisuus tarjota myös lapsiperheille kotitalvelua perheen arkielämän, lasten- ja kodinhoidon, vanhemmuuden ja arjesta selviytymisen tukemiseksi. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien saamenkielisen ja kulttuurinmukaisen kotihoitotalvelun lisäämiseen tarvitaan kipeästi lisärahoitusta.

Suomen perustuslaki turvaa saamelaisille heidän kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskevan itsehallinnon sen mukaan kuin lailla säädetään (PL 121.4 §). Itsehallinnon tavoitteena on luoda saamelaisille perustuslain turvaama hallinnollis-poliittinen asema, jonka avulla he voisivat aikaisempaa paremmin vaikuttaa ja osallistua heitä erityisesti koskevien asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon. Itsehallintoa koskevasta hallituksen esityksestä (HE 248/1995 vp ja 190/1995 vp) ilmenee, että Saamelaiskäräjille on tarkoitettu antaa saamen kieltä ja kulttuuria koskevissa asioissa kunnalliseen itsehallintoon rinnastettava asema. Lainsäätäjän tarkoituksena on ollut tehdä kyseisellä lailla mahdolliseksi se, että saamelaisten kielelliseen ja kulttuuriseen itsehallintoon kuuluvia asioita otetaan kuntien tai valtion hallintoa koskevaan lainsäädäntöön saamelaisalueella tai että näitä tehtäviä siirretään kuntien tai valtion hallinnosta erityiselle saamelaishallinnolle. Saamelaisten itsehallintosäännös luo valtiolle velvollisuuden toimia lainsäädännössä saamelaisten itsehallinnon toteutumiseksi. Itsehallintoa koskevien säännösten tultua hyväksytyiksi tämä itsehallinto on tullut kansainvälisten ihmisoikeussopimusten piiriin. Järjestelmän myöhemmät heikennykset voivat siten merkitä kansainvälisoikeudellista rikkomusta (HE 248/1994 vp s. 21).

Erillismääräraha on tärkeä osa saamelaisten perustuslaillista itsehallintoa, jonka kautta saamelaiset voivat vaikuttaa rahoituksen puitteissa saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen toteuttamiseen ja näin ohjata kielensä ja kulttuurinsa ylläpitämistä ja kehittämistä asuinalueellaan. Määrärahalla tuotettujen palvelujen järjestämistavoissa ja palvelujen sisällöissä on pystytty erityisesti huomioimaan saamen kielen lisäksi asiakkaan kulttuuritausta. Järjestely on kuitenkin

¹ vanhukset, lapsiperheet, vammaiset henkilöt ja pitkäaikaissairaat, mielenterveys- ja päihdehuollon asiakkaat. Valvira 2012.

² Valvira 2012:Kotitalvelut ja kotihoito kunnissa.

epävarmalla perustalla, koska asiasta ei ole säädetty laissa. Vuosittain osoitettu määräraha, jolla ei ole selkeää lainsäädäntöperustaa, vaikeuttaa saamenkielisten palvelujen pitkäjänteistä suunnittelua sekä heikentää saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon kehittämistä. Tämä rahoitusmenettely on tarkoituksenmukaista vakiinnuttaa saamelaisten kulttuuri- itsehallinnon vahvistamiseksi. Saamelaiskäräjien tehtävänä on saamelaiskäräjistä annetun lain 5 §:n mukaan on hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat. Lain 8 §:n mukaan saamelaiskäräjät päättää saamelaisten yhteiseen käyttöön osoitettujen varojen jaosta.

Suomen ratifioiman vähemmistökieliperuskirjan täytäntöönpanoa valvova Euroopan neuvoston ministerikomitea on suosittanut Suomea toteuttamaan lisätoimia saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden varmistamiseksi³. Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa on sitouduttu turvaamaan palveluja saamen kielellä. Hallitus on sitoutunut myös kehittämään saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon ja saamelaiskäräjien toimintaedellytyksiä. Laadukkaiden saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen varmistamiseksi tulisi henkilöstön koulutukseen ja osaamisen vahvistamiseen kiinnittää huomiota.

Saamelaiskäräjät esittää, että valtion vuoden 2014 talousarviossa Saamelaiskäräjille osoitetaan 1 108 500 euroa saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella. Lisäksi Saamelaiskäräjät esittää, että valtionavustus turvataan asetuksen nojalla saamelaiskäräjien toimiessa valtionapuviranomaisena.

Esitys perustuu laskelmaan, josta:

- 1.028.500 euroa varataan saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella seuraavasti (tarkemmin esityksistä liitteessä 2):
 - saamenkielinen vanhusten kotihoito 470 000 €
 - saamenkielinen vanhusten tehostettu palveluasuminen, laitoshoido 236 000 €
 - muu saamenkielinen vanhustyö 80 000 €
 - saamenkielinen terveydenhoito 133 500 €
 - saamenkielinen perhetyö 65 000 €
 - saamenkielinen suun terveydenhoito 44 000 €
- 80.000 euroa Saamelaiskäräjien päätoimisen sosiaali- ja terveystieteiden palkkaus- ja toimintakuluihin.

2) VALTIONAVUSTUS SAAMENKIELISTEN SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUJEN KEHITTÄMISEKSI

Saamelaisväestön sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämiseksi Saamelaiskäräjät on asettanut tavoitteekseen, että saamelaisten hyvinvointia ja osallisuutta edistetään vahvistamalla omakielisten ja kulttuurin perustuvien, laadukkaiden hyvinvointipalvelujen tarjontaa sekä turvaamalla osaavan, ammattitaitoisen henkilöstön saatavuus ja riittävä rahoitustaso.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Poske) toiminta pohjautuu Lapin yliopiston, Oulun seudun ammattikorkeakoulun, Saamelaiskäräjien ja Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymän tekemään sopimukseen. Posken valtakunnalliseksi erityistehtäväksi on määritelty saamenkielisen väestön palvelutarpeiden huomioon ottaminen. Saamelaiskäräjien yhteydessä toimiva Posken saamelaisyksikkö toteuttaa sosiaalialan osaamiskeskuksen lakisääteistä erityistehtävää Saamelaiskäräjien asettamien tavoitteiden pohjalta. Posken saamelaisyksikkö tulee säilyttää

³ RecChL(2012)2, RecChL(2007)7, RecChL(2004)6 ja (RecChL (2001)3

Saamelaiskäräjien yhteydessä myös jatkossa ja sen toiminnalle on turvattava riittävä rahoitus. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukselle myönnetystä valtionavustuksesta 1,5 % on tarkoitettu käytettäväksi erityisavustuksena saamenkielisen väestön palvelutarpeiden huomioon ottamiseksi. Saamelaisyksikössä työskentelee tällä hetkellä yksi suunnittelija. Yhden suunnittelijan resurssi ei ole riittävä saamelaisten hyvinvointipalvelujen tutkimustoiminnan ja raja-alueyhteistyön kehittämiseen.

Saamelaiskäräjät esittää, että Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen saamelaisyksikön toisen suunnittelijan palkkaus- ja toimintakuluihin osoitetaan 80.000 euron vuosittainen valtionavustus. Toiminnassa huomioidaan alueellinen yhdenvertaisuus.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisrahoitusta ovat tähän mennessä voineet saada vain kunnat ja kuntayhtymät. Saamelaiskäräjien lain mukaisena tehtävänä on hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevia asioita. Tästä johtuen Saamelaiskäräjien pitäisikin olla kuntien tavoin mahdollisuus toimia kehittämishankkeissa rahoituksen saajana ja hankkeiden toteuttajana.

Saamelaiskäräjät esittää, että saamelaisten kotiseutualueella Saamelaiskäräjät voi toimia sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämishankkeiden rahoituksen saajana ja toteuttajana. Lisäksi Saamelaiskäräjät esittää, että positiivisena erityistoimenpiteenä alkuperäiskansan sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämishankkeisiin osoitetaan täysimääräinen valtionavustus.

3) SAAMENKIELISTEN SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUJEN TURVAAMINEN SAAMELAISTEN KOTISEUTUALUEEN ULKOPUOLELLA

Vuoden 2011 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä koottujen tilastojen mukaan alle 18-vuotiaista saamelaisista jopa yli 70 % asuu saamelaisalueen ulkopuolella. Saamelaisia asuu yhteensä noin 214 Suomen kunnassa. Helsingissä ja sen lähialueella asuu noin 1000 saamelaista, Oulun alueella noin 740 ja Rovaniemen alueella noin 900 saamelaista. Saamelaisväestön muuttoliike kasvukeskuksiin lisää saamenkielisten palvelujen tarvetta myös saamelaisalueen ulkopuolella.

Saamelaisilla on perustuslaillinen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan koko Suomen valtion alueella. Perustuslain säädökset velvoittavat kaikkia Suomen kuntia. Vähemmistökielen säilyttäminen ja erityisesti siirtäminen lapsille kaupunkiympäristössä vaatii vanhemmilta erityisen suurta aktiivisuutta. Saamelaisperheiden tukeminen kielen säilyttämisessä ja välittämisessä jälkipolville tulisi aloittaa jo neuvolassa. Neuvolapalveluissa tulisi aktiivisesti huomioida saamelaisten kieli- ja kulttuuritausta ja kouluttaa hoitohenkilökunta saamelaisperheiden tukemiseen oman kielen ja kulttuurin säilyttämisessä.⁴

Vaikka saamelaisten kielelliset oikeudet ovatkin paremmin turvattu saamelaisten kotiseutualueella, saamelaisen henkilön kieli- ja kulttuuritausta on huomioitava sosiaali- ja terveyspalveluissa myös kotiseutualueen ulkopuolella. Erityisesti pääkaupunkiseudulla tulisi varautua saamelaisväestön ikääntymiseen ja turvata saamelaisille vanhuksille oikeus hyvään hoitoon. Vanhustenpalveluissa ensimmäiseksi opitun kielen merkitys korostuu muistisairauksien ja iän lisääntyessä. Olisi aiheellista selvittää, miten saamelaisalueen ulkopuolella varaudutaan saamelaisväestön ikääntymiseen ja saamenkielisten palveluiden toteuttamiseen saamelaisvanhuksille saamen kielellä.

⁴ Saamen kieli pääkaupunkiseudulla. Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 5, Helsinki 2008.

Saamelaiskäräjät esittää, että valtion talousarviossa osoitetaan saamelaiskäräjille 50 000 euron määräraha selvityksen tekemiseen saamen kielen ja kulttuurin huomioon ottamiseksi sosiaali- ja terveyspalveluissa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

4) SAAMELAISTEN TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN EDISTÄMINEN

Perustuslaki velvoittaa julkista valtaa edistämään väestön terveyttä (19.3 §). Terveydenhuoltolain (1326/2010) 12 §:n mukaisesti kunnan on seurattava asukkaidensa terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin sekä kunnan palveluissa toteutettuja toimenpiteitä, joilla vastataan kuntalaisten hyvinvointitarpeisiin. Kunnan on strategisessa suunnittelussa asetettava paikallisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin perustuvat terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tavoitteet, määriteltävä niitä tukevat toimenpiteet ja käytettävä näiden perustana niiden perustana kuntakohtaisia hyvinvointiosoittimia. Saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen vaatii kunnilta erityistä perehtymistä saamelaisiin elämänarvoihin, tapoihin ja uskomuksiin. Kunnissa ei ole tietoa saamelaiskulttuurin terveyttä ja hyvinvointia säätelevistä tekijöistä (esim. arvot, tavat, tottumukset ja uskomukset jotka joko ehkäisevät tai edistävät yksilön tai ryhmän hyvinvointia).

Saamelaisten terveystilanteesta ei ole saatavilla kattavaa, ajantasaista tutkimustietoa. Lapin väestön sairastavuus on koko maan väestön keskitasoa korkeampaa. Sairastavuusindeksi on kaikissa saamelaisalueen kunnissa hieman Lapin lääniä pienempää. Kansantauti- ja sepelvaltimoindeksit ovat Utsjoella muita saamelaisalueen kuntia pienempiä. Enontekiöllä sepelvaltimo- ja diabetesindeksit ovat muuhun saamelaisalueeseen verrattuna korkeammat.⁵

Kuntien terveyden edistämässä ei ole erikseen huomioitu saamelaisia. Tästä syystä tarvitaan kulttuurin huomioivaa lähestymistapaa saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä käyttäen hyödyksi saamelaisten perinteisiä yhteisöllisyyden rakenteita ja käytänteitä. Erityisesti luontaiselinkeinonharjoittajia on vaikea tavoittaa tavanomaisin terveydenhuollon keinoin. Luontaiselinkeinonharjoittajien hyvinvoinnin edistäminen edellyttää erityisten toimenpiteiden suunnittelemista heidän työympäristönsä ja työolosuhteet huomioiden. Saamelaislasten ja -nuorten osalta tulisi panostaa siihen, että he saavat toimintamalleja toimia terveytensä kannalta suotuisalla tavalla sekä ymmärtävät vaikutusmahdollisuutensa oman ja ympäristönsä terveyteen.

Terveydenhuoltolain mukaan (13 §) terveysneuvonta on sisällytettävä kaikkiin terveydenhuollon palveluihin. Saamelaisten kotiseutualueella viranomaisilla on erityinen velvollisuus huolehtia saamenkielisten palvelujen saatavuudesta. Saamenkielistä terveysneuvontaa ei ole saatavilla. Myöskään eri saamen kielillä tuotettua terveyskasvatusmateriaalia ei ole. Terveyskasvatusmateriaalin rooli on merkittävä, sillä sitä käytetään ohjauksen tukena ja se mahdollistaa asioiden läpikäymisen itsenäisesti. Terveyskasvatus vaatii kulttuurista ymmärrystä.

Saamelaiskäräjät esittää, että valtion talousarviossa varataan 150 000 € saamelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

Esitys perustuu laskelmaan, josta:

- 40 000 € koltan-, inarin- ja pohjoissaamen kielillä tuotettavan terveyskasvatusmateriaalin tuottamiseen
- 40 000 € terveyden edistämiskampanjoiden ja tapahtumien järjestämiseen saamelaisten kotiseutualueella ja sen ulkopuolella
- 10 000 € saamelaisten terveyden edistämistä tukevien käytänteiden juurruttamiseksi osaksi kuntien terveydenedistämistyötä

⁵ Lapin aluehallintoviraston toinen katsaus Lapin kunnille väestön terveyden ja hyvinvoinnin seurannan tueksi. Lapin aluehallintovirasto, Rovaniemi 2011.

- 60.000 euroa Saamelaiskäräjille palkattavan terveyden edistämisen suunnittelijan palkkaus- ja toimintakuluihin.

5) SAAMENKIELISTEN VARHAISKASVATUSPALVELUJEN SAATAVUUDEN TURVAAMINEN

Saamenkielisillä varhaiskasvatuspalveluilla on merkittävä rooli saamen kielten ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Saamelaislasten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteuttamiseksi saamenkielinen päivähoito tulee suunnitella ja toteuttaa saamelaisten omista lähtökohdista saamelainen kulttuuritausta, perinteiset arvot sekä elämänmuoto ja ajattelutapa huomioiden sekä järjestää omassa kieliympäristössä. Saamenkielisessä päivähoitossa saamelaisella lapsella tulee olla mahdollisuus oppia, ylläpitää ja kehittää omaa kieltään, omaksua saamelaisia tietoja, taitoja, tapoja ja arvoja sekä kasvaa oman kulttuurinsa jäseneksi.

Päivähoidon hallinnonalasiirron yhteydessä vuonna 2013 saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamiseksi tarkoitettua määrärahaa siirrettäneen 120 000 euroa saamenkielisen päivähoiton tarpeisiin. Valtioneuvoston esityksessä vuoden 2013 talousarvioksi on varattu enintään 120 000 euroa saamelaiskäräjien käytettäväksi valtionavustuksen maksamiseen saamelaiskäräjistä annetun lain 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamenkielisten lasten päivähoitopalveluiden turvaamiseksi. 120 000 euron rahoitus on riittämätön saamenkielisten varhaiskasvatuspalvelujen järjestämiseksi. Saamenkielisen päivähoiton rahoitustarve on saamelaisten kotiseutualueella vuonna 2014 yhteensä 864 000 €. Lasten saamen kielen kehityksen turvaamiseksi varhaiskasvatushenkilöstöllä tulee olla äidinkielen tasoinen kielitaito saamen kielessä.

Saamelaiskäräjät esittää, että saamenkielisten varhaiskasvatuspalvelujen turvaamiseksi koko maassa myönnetään 1 214 000 euroa saamenkielisestä päivähoitosta aiheutuviin kustannuksiin saamelaiskäräjien kautta maksettavaksi palvelujen järjestäjille.

Esitys perustuu laskelmaan, josta:

- saamenkielinen päivähoito saamelaisten kotiseutualueella 864 000 euroa,
- saamenkielinen päivähoito saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella Rovaniemellä, Oulussa ja pääkaupunkiseudulla 350 000 euroa

Saamelaiskäräjät esittää asian säätämisestä lailla ja saamelaiskäräjien asettamista valtionapuviranomaiseksi. Ministeriön tulee neuvotella määrärahan suuruudesta vuosittain saamelaiskäräjien kanssa.

6) SAAMENKIELISEN VARHAISKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN

Vuonna 2012 saamenkielisten varhaiskasvatuspalvelujen piirissä on yhteensä 170 lasta, joista saamelaisten kotiseutualueella saamenkielisessä päivähoitossa 84 lasta ja kielipesätoiminnassa 65 lasta sekä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamenkielisessä päivähoitossa 21 lasta. Varhaiskasvatuksen ohjauksella on suuri merkitys siihen, kuinka varhaiskasvatus tukee saamelaislapsen oman kielen ja kulttuurin ylläpitämistä ja kehittämistä. Saamenkielinen varhaiskasvatushenkilöstö tarvitsee omaan kieleen ja kulttuuriin pohjautuvaa ohjausta, neuvontaa ja tukea.

Saamelaiskäräjät esittää, että saamenkielisten varhaiskasvatuspalvelujen ja kielipesätoiminnan vahvistamiseksi valtion talousarviossa osoitetaan 90.000 euron

vuosittainen valtionavustus saamelaisen varhaiskasvatusohjaajan palkkaus- ja toimintakuluihin. Virka perustetaan saamelaiskäräjien yhteyteen.

Saamelaisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämisen rakenne –hankkeessa⁶ (SaKaste-hanke) on aloitettu varhaiskasvatusmateriaalipankin luominen pohjois-, inarin ja koltansaamen kielillä. Hanke loppuu 31.10.2013. SaKaste –hankkeessa on luotu pohja ja raamit materiaalipankille. Materiaalipankin sisällön tuottamiseen ja ylläpitämiseen tarvitaan lisärahoitusta.

Saamelaiskäräjät esittää, että saamelaisen varhaiskasvatusmateriaalipankin sisällön tuottamiseen osoitetaan valtion talousarviossa 300 000 euroa.

7) VALTIONAVUSTUS SAAMELAISLASTEN SAAMEN KIELTEN JA KULTTUURIN ELVYTTÄMISEKSI

Saamen kielet tarvitsevat säilyäkseen koko yhteiskunnan tukea ja yhdenvertaisuuteen perustuvia positiivisia erityistoimia. Saamen kielten kielipesätoiminta on yksi tärkeimmistä saamen kielen ja kulttuurin säilyttämiseen tähtäävistä toimista tällä hetkellä. Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa todetaan, että toteutetaan saamen kielen elvyttämisen ohjelman toimenpiteet ja turvataan tähän tarvittavat resurssit. Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova ministerikomitea on esittänyt huolenaiheensa erityisesti pienempien saamen kielten eli inarinsaamen ja koltansaamen kokonaistilanteesta.

Saamelaiskäräjät esittää, että valtion talousarviossa varataan vähintään 1.640.000 euroa saamenkielisen kielipesätoiminnan saatavuuden turvaamiseksi koko maassa.

Esitys perustuu laskelmaan, josta:

- 1) saamelaisten kotiseutualueella olevat kielipesät (12) yhteensä 1.340.000 €:*
 - 2 pohjoissaamenkielistä kielipesää Enontekiön kunnassa 200 000 €*
 - 3 inarinsaamenkielistä kielipesää Inarin kunnassa 440 000 €*
 - 2 koltansaamenkielinen kielipesää Inarin kunnassa 200 000 €*
 - pohjoissaamenkielinen kielipesä Inarin kunnassa 100 000 €*
 - 2 pohjoissaamenkielistä kielipesää Sodankylän kunnassa 200 000 €*
 - 2 pohjoissaamenkielistä kielipesää Utsjoen kunnassa 200 000 €*
- 2) saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella olevat kielipesät (3) yhteensä 300 000 €:*
 - pohjoissaamenkielinen kielipesä Rovaniemen alueella 100 000 €*
 - pohjoissaamenkielinen kielipesä Oulun alueella 100 000 €*
 - pohjoissaamenkielinen kielipesä pääkaupunkiseudulla 100 000 €*

⁶ Pohjois-Suomen monialaiset sosiaali- ja terveystalvelut – kehittämisen rakenne ja toimintamallien juurruttaminen Pohjoisen alueen Kaste – PaKaste II –hankkeen osahanke 1.10.2012-31.10.2013.

Puheenjohtaja Klemetti Näkkäläjärvi

Sosiaali- ja terveystieteiden johtaja Pia Ruotsala

Liitteet: Liite 1 Saamelaisten perustuslaillinen asema
Liite 2 Saamelaisten kotiseutualueen kuntien esitykset saamenkielisiksi sosiaali- ja terveyspalveluiksi vuodelle 2014

Lisätietoja:

- Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaaminen: sosiaali- ja terveystieteiden johtaja Pia Ruotsala, 040 726 2688, pia.ruotsala@samediggi.fi,
- Saamenkielisten sosiaalipalvelujen kehittäminen: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen saamelaisyksikön vs. suunnittelija Lydia Heikkilä, 040 743 2393 lydia.heikkila@samediggi.fi.

Liite 1. Saamelaisten perustuslaillinen asema

Suomen perustuslain (731/1999) mukaan saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (PL 17.3 §). Julkisen vallan velvollisuutena on perustuslain 22 §:n mukaan turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Saamelaisten perusoikeussäännös yhdessä 22 §:n kanssa velvoittaa julkista valtaa tukemaan saamelaisen alkuperäiskansan oman kielen ja kulttuurin kehittämistä.

Lisäksi perustuslaki turvaa saamelaisille heidän kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskevan itsehallinnon sen mukaan kuin lailla säädetään (PL 121.4 §). Saamelaisten itsehallintoa koskevan säännöksen tavoitteena on luoda saamelaisille hallinnollis-poliittinen asema, jonka avulla he voivat nykyistä enemmän vaikuttaa päätettäessä saamen kieltä ja kulttuuria sekä saamelaisten asemaa alkuperäiskansana koskevista asioista. Toteutuessaan tämä tavoite edistää saamelaisten mahdollisuuksia huoltaa, ylläpitää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan sekä sosiaalisia ja taloudellisia olojaan. Säännöksellä pyritään siihen, että tulevassa lainsäädännössä määrätään saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria koskevissa asioissa toimielimet, toimivaltarajat ja tehtävät saamelaishallinnolle, kunnalliselle itsehallinnolle ja valtion hallinnolle. Perustuslain muutoksella tehtiin mahdolliseksi se, että saamelaisten itsehallintoon kuuluvia asioita otetaan kuntien tai valtion hallintoa koskevaan lainsäädäntöön saamelaisten kotiseutualueella tai että näitä tehtäviä siirretään kuntien tai valtion hallinnosta erityiselle saamelaishallinnolle. (HE 248/1994 vp s. 14,16 ja 20)

Saamen kielilain (1086/2004) on vahvistettu saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Saamen kielilain tavoitteena on osaltaan turvata saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja lisätä saamen kielen käyttöä viranomaisissa.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) mukaan sosiaalihuoltoa toteuttaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa. **Lasten päivähoitolain (36/1973)** mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielellä. Päivähoitoasetuksen mukaan lasten päivähoitoon kasvatustavoitteisiin kuuluu muun muassa saamelaisten lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa. **Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987)** mukaan vammaista henkilöä on palveltava ja palveluja järjestettävä ottaen huomioon hänen äidinkieltensä. **Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992)** lähtökohtana on potilaan osallistuminen oman hoitonsa suunnitteluun ja sitä koskeviin päätöksiin. Potilaslain mukaan potilaan äidinkieli on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan.

Yhdenvertaisuuslain (21/2004) tarkoituksena on turvata ja edistää yhdenvertaisuutta yhteiskunnan eri lohkoilla. Viranomaisten tulee edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti kaikessa toiminnassaan. Lisäksi viranomaisten tulee vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan yhdenvertaisuuden edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Työministeriön yleisissä suosituksissa (9.9.2004, 1100/009/2004TM) yhdenvertaisuussuunnitelman sisällöiksi on erikseen nostettu esille yhdenvertaisuussuunnittelun erityiskysymykset saamelaisten kotiseutualueella. Suositusten mukaan valtion keskushallinnon sekä saamelaisten kotiseutualueella toimivien alueellisten ja paikallisten viranomaisten tulisi kiinnittää yhdenvertaisuussuunnitelmia laatiessaan erityistä huomiota perinteisten elinkeinojen jatkumisen turvaamiseen, saamenkielisten palveluiden saatavuuteen ja kehittämiseen sekä yleensäkin saamelaisten taloudellisen ja kulttuurisen yhdenvertaisuuden toteutumiseen.

Sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa koskevan lain (1230/2001) tarkoituksena on luoda ja ylläpitää koko maan kattava alueellinen yhteistyörakenne sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen edistämiseksi sekä sosiaalialan alueellista yhteistyötä edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen turvaamiseksi. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukseen valtakunnalliseksi erityistehtäväksi on määritelty saamenkielisen väestön palvelutarpeiden huomioon ottaminen tarpeellisissa tehtävissä. Saamelaisten hyvinvointipalvelujen kehittäminen, siihen liittyvä tutkimus, koulutus ja arviointi ovat erityisalueena Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukseen tehtäväkentässä.

Terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaan kunta on velvollinen seuraamaan väestönsä terveydentilaa ja siihen vaikuttavien tekijöiden kehitystä väestöryhmittäin. Lisäksi kunta veloitetaan ottamaan huomioon terveystieteelliset kohdat kaikissa sen toiminnoissa sekä tekemään yhteistyötä terveyden edistämiseksi muiden kunnassa toimivien julkisten ja yksityisten tahojen kanssa.

Kansainväliset sopimukset ja muut kannanotot

Saamelaiden kulttuuristen ja kielellisten oikeuksien sisältö ja vaadittavan suojan taso määräytyvät käytännössä pitkälle Suomea sitovan kansainvälisten oikeuden, muun ohella Kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus, SopS 7-8/1976) 27 artiklan, mukaisesti. *KP-sopimuksen* 27 artikla turvaa kansallisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuden yhdessä ryhmänsä muiden jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan ja käyttää omaa kieltään.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä ja kehittämistä koskevassa uudistuksessa tulee huomioida YK:n alkuperäiskansajulistuksen velvoitteet ja YK:n alkuperäiskansajulistuksen erityisraportoiija James Anayan raportin saamelaiden itsemääräämisoikeutta koskevat suositukset. Suomi on ilmoittanut ihmisoikeusneuvoston kokouksessa sitoutuneensa Anayan raportin suositusten toimeenpanon edistämiseen. Saamelaiskäräjät viittaa tässä kohtaa YK:n alkuperäiskansajulistuksen erityisraportoiija James Anayan raportissa mainittuun saamelaiden itsemääräämisoikeutta koskevaan suositukseen 75⁷. Erityisraportoiija suosittelee, että Pohjoismaat jatkavat ja tehostavat ponnistelujaan saamelaiskansojen itsemääräämisoikeuden sekä aiempaa aidompien vaikuttamismahdollisuuksien toteuttamiseksi heitä koskevan päätöksenteon osalta. Tämä tavoite voidaan jossain määrin saavuttaa aiempaa tehokkaammilla kuulemismenettelyillä, joilla varmistetaan, että saamelaisiin välittömästi vaikuttavia päätöksiä ei tehdä ilman heidän vapaaehtoista ja tietoon perustuvaa etukäteissuostumustaan. Lisäksi valtioiden tulisi harkita yhdessä saamelaiskäräjien kanssa määrättyjen alueiden rajaamista siten, että saamelaiskäräjät toimisivat niiden puitteissa ensisijaisina tai yksinomaisten päätöksentekijöinä etenkin saamelaisia koskevissa kysymyksissä, myös saamelaiden maaseutuihin, kieliin, perinteisiin elinkeinoihin ja kulttuureihin liittyvissä asioissa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä uudistettaessa tulee saamelaiden osalta huomioida *ILO-169 sopimus* ja sen sosiaaliturvaa ja terveydenhuoltoa koskeva luku. Sopimuksen 25 artiklan 1 kappaleen mukaan hallitusten tulee huolehtia riittävän terveydenhuollon järjestämisestä sopimuksessa myönnettyille kansoille tai myöntää niille varoja, joiden avulla he itse voivat kehittää ja tarjota tällaisia palveluita. Tavoitteena on näiden kansojen fyysisen ja henkisen terveyden ylläpitäminen mahdollisimman hyvänä. Lisäksi sopimuksessa korostetaan yhteistyötä kysymyksessä olevien kansojen kanssa ottaen huomioon heidän taloudelliset, maantieteelliset, sosiaaliset ja kulttuuriolot sekä heidän perinteiset terveydenhuolto-, parannus- ja lääkintämenetelmät.

Ehdotuksessa pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi artiklassa 29 sosiaali- ja terveystoimea koskien esitetään että: ”Valtioiden tulee yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa huolehtia siitä, että terveydenhuolto ja sosiaalipalvelut saamelaiden asuinalueella järjestetään siten, että näillä alueilla asuville saamelaisille taataan heidän kielellisiin ja kulttuuriseen taustaansa mukautettua apua. Sosiaali- ja terveysviranomaisten tulee myös saamelaisalueen ulkopuolella ottaa huomioon saamelaiden asiakkaiden ja potilaiden kielellinen ja kulttuurinen tausta.”

⁷ James Anaya (2011): Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous people. Human Rights Council, Eighteenth session, Agenda item 3.

Liite 2.

Saamelaisten kotiseutualueen kuntien esitykset vuodelle 2014

Enontekiön kunta:	Rahoitustarve
1. Saamenkielinen päivähoito Miessi, Hetta	85 817 €
2. Saamenkielinen päivähoito, Karesuvanto, ostopalvelu	38 000 €
3. Saamenkielinen päivähoito, Peltovuoma	48 251 €
4. Saamenkielinen kotiavustaja Veahkki, ostopalvelu	35 450 €
5. Saamenkielinen terveydenhoitaja (50 %)	28 000 €
6. Saamenkielinen lähihoitaja/ kotiavustaja	35 450 €
7. Saamenkielinen vastuu- ja kotiutushoitaja	38 000 €
8. Saamenkielinen puheterapiapalvelu, ostopalvelu	16 000 €

324 968 €

Inarin kunta:	Rahoitustarve
1. Inarin päiväkotii; pohjoissaame	179 000 €
2. Ivalon ryhmäperhepäiväkotii; pohjoissaame (ps)	92 700 €
3. Kotipalvelutyöntekijä Sevettijärvi; koltansaame	55 900 €
4. Kotipalvelutyöntekijä, Pohjois-Inari, pohjoissaame	51 500 €
5. Lähihoitaja, Männikkö/Mustikka, ps/is/ks	46 200 €
6. Lähihoitaja, Männikkö/Hilla, ps/is/ks	46 200 €
7. Kylätyöntekijä, Sevettijärvi, koltansaame (ks)	36 800 €
8. Kylätyöntekijä, Pohjois-Inari, pohjoissaame	39 800 €
9. Kylätyöntekijä, Nellim-Keväjärvi, ps/is/ks	39 800 €
10. Hammashoitaja (50%), pohjoissaame	21 000 €
11. Lähihoitaja, terveystakeskus vo, inarinsaame (is)	46 200 €
12. Lähihoitaja, Männikön uusi yksikkö, ps/is/ks	46 100 €

701 200 €

Sodankylän kunta:	Rahoitustarve
1. Saamenkielinen lähihoitaja, vanhustyö	50 700 €
2. Saamenkielinen kylätyöntekijä, Vuotso (uusi)	35 300 €

86 000 €

Utsjoen kunta:	Rahoitustarve
1. Saamenkielinen päivähoito	270 000 €
2. Saamenkielinen perhetyö	65 000 €
3. Karasjoen kriisikeskus	21 000 €
4. Auttaja-Aslak-toiminta Utsjoki ja Karigasniemi	92 000 €
5. Saamenkielinen hoivatyö	47 000 €
6. Saamenkielinen toiminnanohjaaja	42 000 €
7. Saamenkielinen terveydenhoitaja	58 500 €
8. Saamenkieliset ostopalvelut Norjasta	50 000 €
9. Saamenkielinen ravitsemustyöntekijä	48 000 €
10. Saamenkielinen muistihoitaja	47 000 €
10. Saamenkielinen hammashoitaja (50%)	23 000 €

763 500 €**Esitykset yhteensä****1 875 668 €**